

DOCTRINE PEDAGOGICE

Curs introductiv

O istorie a doctrinelor pedagogice urmează obligatoriu itinerariul unei istorii intelectuale a spațiului cultural cercetat.

Doctrina este o construcție mentală, intelectuală, ce constituie o reprezentare teoretică însoțită de aplicații și raportări practice asupra unui domeniu de gândire, unui fenomen sau produs cultural. Existența unei *doctrine* atestă că societatea în care aceasta este prezentă se află într-o fază avansată de evoluție (culturală), are o istorie semnificativă a cunoașterii, datorită căreia s-a ajuns la formularea unei necesități a structurării demersurilor și acumulărilor cognitive, pentru a se putea gestiona (la nivel simbolic, conceptual și pragmatic) un anumit domeniu ce prezintă interes pentru viața comunitară.

Nu se poate vorbi de *doctrine* în societățile primitive (*pre-gramaticale*), unde aveam de-a face cu sisteme sau doar forme de reprezentare a unor raporturi inter-personale, ce se transmit, de regulă, prin ritualuri sau forme de instrucție ce țin de o comunicare mitologică.

Este posibil ca asemenea forme de organizare a reprezentărilor despre lume, viață și sine să fie la originea civilizației pe care încercăm să o studiem azi urmărind concepțiile sale despre cunoaștere și educație.

O preocupare pentru sistematizarea educației atestă că societatea în care această tendință se manifestă a atins un grad de cunoaștere ce impune o poziție reflexivă față de lume și față de propria identitate (la nivel individual și colectiv). Totodată presupune existența unei vieți intelectuale individuale, bazată pe libertatea de gândire a subiectului uman creator și reflexiv, într-un context social și, implicit, politic, ce valorizează individualismul și cercetarea speculativă - prin relativizarea normelor și abrogarea dogmelor și ritualurilor sau plasarea acestora în regim estetic.

Urmărind istoria doctrinelor și concepțiilor pedagogice, vom urmări, inevitabil, și istoria relațiilor acestor construcții culturale cu alte zone de concepție și reflecție socială, cum ar fi sistemele politice, religioase, ideologice etc.

O observație ce se impune de la sine, încă din acest punct, este că aveam de-a face cu diverse variante de *ficțiune*, care interacționează și se află într-o relație de interdependență și intercondiționare/ condiționare reciprocă. Aceste diverse sisteme de reprezentare și organizare a realității se succed în istoria culturii astfel cum au fost formulate de personalități excepționale, pornind de la o serie de date și coordonate de origine imaginară (de cele mai multe ori, concepțiile pedagogice se întemeiază pe *imaginea despre om* și credințele privind *scopul existenței* și, eventual, *utilitatea cunoașterii* și *sensul istoriei* ale societății în care ele sunt formulate).

În cursul nostru vom încerca să deconstruim aceste ficțiuni, să le înțelegem originile, structura, evoluția și influențele asupra gândirii umane și asupra situației civilizației omenești ca urmare a impactului acestor mecanisme la nivel social.

O schemă pe care o vom folosi pentru analiza noastră va încerca să surprindă trei dimensiuni pe care le considerăm definitorii pentru orice doctrină, după cum urmează:

1. Subzistența – orice doctrină e influențată, inevitabil, de mediul în care se naște, în care e formulată, este condiționată de coordonatele culturale ale locului și ale epocii unde se

formulează și se expune public; ea este o oglindă a epocii sale și a personalității/personalităților ce a/au contribuit la formularea sa; în același timp, doctrina deservește anumite scopuri, răspunde unor anumite cerințe socio-culturale;

2. Tranziția – doctrina pedagogică urmărește scopuri, este formulată cu dorința explicită de a promova anumite valori, ce sunt considerate dezirabile și licite de către fondatorul/ii ei; uneori, chiar se urmărește combaterea unor alte concepții, înlocuirea unor alte sisteme de gândire – toate acestea pe baza unei concepții despre lume, istorie, sensul existenței etc., și alte asemenea reprezentări de tip ficțional;
3. Viziunea – orice doctrină pedagogică urmărește promovarea unui sistem de valori culturale, formarea unei noi mentalități, vizează o *reorganizare a lumii* după principii *mai bune*, formularea unei variante de viitor în care tezaurizarea cunoașterii și transmiterea ei, prin formarea intelectuală a indivizilor și comunităților, să se bazeze pe noi coordonate teoretice și pragmatice.

Vom urmări, aşadar, în cursul, adică itinerariul nostru, o analiză a succesiunii istorice a diverselor doctrine, o analiză a temelor ce preocupă și structurează aceste sisteme, adică a *paradigmelor* ce domină gândirea personalităților ce stau la originea doctrinelor, și vom mai urmări o încercare de a înțelege valoarea acestor acumulări în prezent și perspectivele pragmatice ale evoluției lor în perspectivă.

Pentru a urma tradiția locului în care ne aflăm, o universitate din spațiul cultural european, vom proceda la o analiză istorică, o abordare cronologică a teoriilor pedagogice, a succesiunii acestora în epocile istoriei acestui spațiu de cultură și mentalitate.

Vom porni de la originile cunoscute, atestate istoric ale acestei arii culturale, din Grecia antică, vom urma cu impactul modelului biblic, importat din Orient, și vom continua cu istoria dezvoltării sistemelor de învățământ și științelor educației, de-a lungul epocilor

istorice ale Europei, privind cu atenție personalitățile majore, coordonatele gândirii acestora și reperatele ce au influențat evoluțiile doctrinelor.

Ajunși mai aproape de contemporaneitate, vom căuta să înțelegem interacțiunea la nivelul științelor educației cu diversele forme de influențe venite din alte arii culturale, cu influența asupra concepțiilor despre educație și pedagogie a științelor nou apărute – sociologia, antropologia, științele comunicării și altele.

În parcursul nostru vom urmări să înțelegem relația dintre diversele forme de *ficțiuni fondatoare*, gestionate de domenii precum religia, filosofia, politica, și concepțiile despre educație, despre subiecții actului educațional, despre utilitatea și scopurile educației și modelele acesteia.

Cu alte cuvinte, vom încerca să înțelegem de ce știm ceea ce am fost învățați, cine și cum a decis ce trebuie să învățăm, cum și când și de ce suntem azi în poziția de a afla că o civilizație, inclusiv a noastră, de față, este produsul concepțiilor, doctrinelor și evoluției sale pedagogice.

Vom încerca, totodată, să aflăm ce putem spera și aștepta de la științele educației azi și ce doctrine pedagogice mai vechi și mai noi ne pot ajuta să ne înțelegem și să ne împăcăm cu istoria pe care am parcurs-o și cu ceea ce a făcut ea din noi.

Se discută destul de intens despre o criză a lumii contemporane. O criză a valorilor, o criză a culturii, o criză ce conduce la o degradare a comunicării și la un eșec al educației.

Urmând un curs al *istoriei învățării* vom încerca să aflăm dacă există erori în acest trecut și ce șanse avem acum, la finalul unui ciclu de civilizație, *să învățăm a învăța* cele necesare pentru supraviețuire și nu pentru auto-distrugere.

Pentru că una din întrebările pe care le vom urmări de-a lungul cursului despre doctrinele pedagogice este dacă nu cumva în chiar aceste doctrine s-a strecurat o perspectivă negativă, o tendință obscură spre auto-distrugere, dacă nu cumva de-a lungul secolelor de

căutări ne-am auto-programat pentru un eșec al paradigmei culturale, îndreptându-ne, conștient sau inconștient, către învățături și forme de învățare neviabile...

Acest curs își propune să realizeze o sinteză a acestui trecut al spațiului cultural european, în conexiunile sale cu alte arii de cultură, și să ofere, pe această bază, o perspectivă asupra unor posibile variante de viitor.

2. GRECIA ANTICĂ

Pentru cei mai mulți dintre istoricii culturii, Grecia este modelul civilizației europene, leagănul culturii în formele în care aceasta s-a dezvoltat în spațiul continentului căruia i-a dat numele și i-a oferit o variantă mitologică/ficțională de origine, prin legenda privind răpirea de către Zeus, transformat în taur, a unei frumoase prințese nord africane, pe care a sedus-o și după numele căreia a fost numit pământul unde a petrecut povestea de dragoste cu ea.

Acest model de relație cu realitatea, cu lumea va structura întreaga paradigmă greacă a educației și a organizării societății și culturii sale.

Este un prim exemplu de operaționalizare coerentă a unui sistem de ficțiuni capabil să asigure o reprezentare completă despre lume și să ofere o bază ideatică pentru o viață la nivel individual, colectiv și universal. Ceea ce conferă perenitate acestei paradigme culturale grecești este faptul că, pentru prima dată în istoria cunoscută nouă, ea oferea o deschidere către universalitate, o abordare privind întreaga lume, universul, cosmosul, spre deosebire de culturile care o precedaseră și care se ocupaseră doar de orizontul spațial și temporal în care funcționau ele, la nivelul comunităților tribale. Ne referim la zona ce va fi cunoscută ulterior sub denumirea de Europa, nu la alte civilizații, ce au fost anterioare celei grecești și care aveau concepții rafinate și subtile despre viață, univers, eternitate, dar nu fac parte din arealul european, ci din alte zone de cultură, despre care vom trata în altă expunere.

Una din originile preocupării pentru educație în lumea greacă este această concepție privind necesitatea unui anume parcurs în viață și în eternitate al individului și al unor grupuri (familii, clanuri, dinastii etc.).

Toate demersurile legate de educație se întemeiază pe concepțiile despre lume potrivit cărora aceasta este de origine divină, există modele supreme – care sunt zeii, și modele intermediare – semizeii, personaje de origine duală, având un părinte divin, zeu, și unul uman. Alături de aceștia există eroii, personaje umane care au o conduită exemplară, un parcurs de viață ce constituie un model, inspirat din tiparele oferite de primele două categorii.

Primele forme de organizare a acestor concepții se regăsesc în epos-ul homeric, în cele două texte de dimensiuni uriașe, *Iliada* și *Odiseea*, a căror geneză a durat câteva secole și a căror formă oficială a fost stabilizată, într-o primă versiune, undeva în secolul V î.e.n., la curtea dinastiei Pisistrate, fiind atribuite unui personaj legendar, Homer – un ostateg orb, a cărui origine o disputau douăsprezece cetăți (a se vedea traducerile în limba română ale *Iliada* și *Odiseea*, începând cu George Murnu).

Potrivit viziunii homerice despre viață, individul trebuie să urmărească permanent să se dezvolte în arta luptei și în aceea a elocinței, să urmeze modelele care sunt zeii, semizeii și eroii și să tindă a deveni un erou, dacă nu este născut din zei ori semizeii.

Idealul educațional al epocii homerice se desfășura între reperele reprezentate de tipul de războinic Achille și tipul de conducător Ulysse, iar întâlnirea acestora în aceeași persoană era considerată puțin probabilă, motiv pentru care au fost teoretizați ca personaje distincte.

Viața individului epocii homerice trebuia să fie subordonată idealului dobândirii abilităților războinice de tip Achille și celor de elocință și adaptabilitate pragmatică de tip Ulysse. Termenul grecesc pentru acest tip de competență era *arete*, ce desemna o competență nativă și dobândită în acord cu idealurile societății elenice, preocupată de război și glorie, dar și de o morală echilibrată în contextul viziunii sale despre lume.

Acestea se realizau, inițial, în special prin educația în cadrul familiei și în contextul unor mici grupe de elevi, ce urmau un șef tribal local.